

Tandori Dezső

Két nagyon nagy nőirőről

(Rövid emlékezés)

Virginia Woolf

Az utóbbi évek egyik legnagyobb elit-irodalom-sikere. Elit-irodalom tömegsiker nálunk. Ez meglepett engem. S meglepte az Európa Kiadót is, egymást érik az utánpótlások.

Röviden szeretnék csak, itt, most. Hét könyvét fordítottam Virginia Woolfnak, az elsőt 1973 táján, a másikat a 80-as években, s ötöt most, 6 év leforgása alatt. Vele fejeztem be angol műfordítói pályámat. Ki mással, mivel? Kezdttem Fitzgeraldtal, Dylan Thomasszal, folytattam – s nem voltam anglista, amerikanista! Német lett volna a fő szakom, Németországból, Ausztriából vannak komoly kitüntetésem, s csak mint fordítónak, némiképp esszéistának, mert sajátabb műveim sehol nem ismertek valami nagyon, elit körökben is szűkösen... – ah, folytattam 6-7 amerikai költővel, kötetnyi mind, Salingerrel (Zooey; Magasabbra a tetőt...), Sylvia Plath-szal, Eliottal, Melvin Burgess már a zárás körül „történt”, Ivan McEwantonól is két mű... nem sorolom. Két Shakespeare, némi Keats, Beckett, Poe, Oscar Wilde (aforizmák, két kötet)... befejeztem. Hogy Virginia Woolfról az Európa kérésére könyvet is írhattam, a sors külön áldása, jutalma. Hogy az *Orlando* és a *Hullámok* összekapcsolásával regényt is írtam, szerintem regényírói „próbálkozásaim” legjobbját mostanából, nem is hálálható meg senkinek-semminek. Majd jövőre látni lehet. *Torlandó szörfpóker* *Mrs. Dalloway* *The Voyage Out* – *Messzeség* *Night And Day* – *Éjre nap*, hogyan fordíthattam volna a címet másképp! Ezt túlságosan hagyományos regénynek ítélik, szerintem pontos, remekül szerkesztett, mesterségbeli tudás szempontjából is sodró, lenyűgöző munka. Olyan aprólékos részletezés világába tudja szurkolóként, „érdekelteként” mintegy bevonni az olvasót, hogy utoljára talán gyerekként, bábszínházban voltam cselekmény, sorsok iránt ennyire elkötelezett, mint itt. Időrendben (a keletkezés sorában) az általam fordítottak közül szinte együtt „jön” a *To the Lighthouse* – *A világitótorony*, előtte kicsit éppen a *Mrs. Dalloway* – címe ugyanaz -, s a később fordított *Messzeség* lapjain előtűnő Dalloway-házaspár nekem így külön érdekesség lehetett, és jön a világirodalom egyik legköltőibb regényversének tekinthető *The Waves* – *A hullámok*. Woolf e könyvekben már a nevével összeforrt regényfolyam-művet alkotja, a hibátlan szövedéket, tökéletes mozaikot, a meg-nem-mondom-miről-szól-mégis-értem együtteseit.

Sokan voltak elégedetlenek egykoron a következő, realista regénnyel, címe *The Years* – *Az évek*. Itt egy londoni család több generációjának személyein át kíséri figyelemmel az író a világ, a társadalom, a felfogások változásait, és szomorúságoknak ad tündöklő ellenpontokat Londonnal, sokunk szeretett városával. Csehovi értékű nagyjelenetek, sokszereplős báli együttesek, összejövetelek... tolsztoji rangú stílus. Virginia Woolf realizmusban is a csúcson.

Végül a másodikként fordított *Between the Acts* – *Felvonások között*, már nem is London, de nem is az angol vidék, hanem az egész angol történelem fanyar, bohózatos történetét adja szerzőnk, vidéki színjátszók előadásában, amit az ottaniak, a helybeliek mindenféle történetei tesznek kesernyessé még, vagy mulatságossá. Együttlét és szétszóródás az alaptéma. Virginia ismerhette ezt a „kérdést”, hiszen már csak a férjével alapított nyomdavidallalkozásuk és kiadójuk révén is állandóan társaságokban éltek, s a remek festőművésznő nővér, Vanessa Bell a piktorok csapatait is „behozta”.

A harcok Virginia Woolf nézetvilágát több regényben is megismerhettem (nőmozgalom, leszbikus-ság), szerelmi és más vetületű magánéletéről ő maga vezetett „centire” naplót, de környezetének férfi- és nőtagjai is feldolgozták a témát. Mégsem szabad regényeiben őt keresni híven, csodásnak mondható önzetlen nőalakjaiban, a kalandos küzdőkben stb. – mert igazi regényíró volt ő, s az ilyet a fantázia teszi. Az ő fantáziáját pedig a százados tehetség hevítette páratlan sugárzásúvá.

Nemes Nagy Ágnes

Ismétlem, a sors kegye... s az volt, hogy nemcsak angol műfordítói pályám végén állt egy ilyen álomjelenség, de költői (s ha Ottlikékat leszámítjuk, mint biztatókat), műfordítói menetelésem rajtjánál is tünemény nőalak áll, Nemes Nagy Ágnes, sokunk feledhetetlen gimnáziumi irodalomtanára. Az 1955-1962 közti évek kétes, ám könyvkiadási sok szempontból ámulatos idejében egyrészt korai támasz volt a kutyakölyök-poétának Nemes Nagy, másrészt szellemi bevezető olyanok társaságába, mint Mészöly Miklós, Mándy Iván, Ottlik Géza, Kálnoky László, Polcz Alaine, Lengyel Balázs, de áttételesen Pilinszky János, Weöres Sándor, Jékely Zoltán.

Ez olyan előny volt nekem, a klasszikusok iskoláit eleve szívesen (evidenciatudattal) végigjáró írónak, hogy nem lenne csoda, ha betagozódtam volna valahova..., de így sincs baj (tréfálok el a kérdést). Hogy a Nyugat nagyjait, a francia irodalmat, eleve a világgöltészetet mintegy alapvonalakban, összefoglalva, mégis lélegző közelséggel ismerhettem meg, Nemes Nagynak köszönhetem. A lélegző közelség azt jelenti, hogy egy nap (Lengyel Balázs börtönben volt épp?) nem Mészölyék társaságában,

Kálnokyval stb. voltam tanárnőmnél délután (könyvekért, zsenge verseimet vinni), hanem Ottlik Géza volt ott, számomra egy kalózképű úriember, és tanárom lelkesen hallgatta Ottlik fejtegetéseit, hűmmögő-dünyögő előadásait Graham Greene-ről, Fitzgerald-ról, Hemingway-ről, eleve a prózáról etc. A világ legkisebb embere, mondta Nemes Nagy, s többször megvallottam szégyenkezve, hogy nem tudtam, eljövök sem, a nevét. Ottlik még maradt. De előtte Nemes Nagy a legújabb Rilke-fordításait olvasta fel. Micsoda élmény. Megtanultam, hogy Rilke lefordíthatatlan, meg hogy Ottlik nem ért a költészethez. (Értett! Ottlik maga fénymásolt nekem kései és hagyatékban lévő Rilkéket, első válogatott műfordításkötetem alapdarabjai lettek ezek. S most, már Ottlik és Nemes Nagy emlékének hódolva csak, egyszerre a kettőnek, önszorgalmamból két hét alatt fordítottam 100 Rilkét... azaz 49-et, 51-et a régiékből adtam a tervben lévő, remélem, két év késedelem után megjelenő Rilkéhez. Legjava versfordításaim! Sikerültek, állítom merészen. Lehetett Rilkét fordítani.)

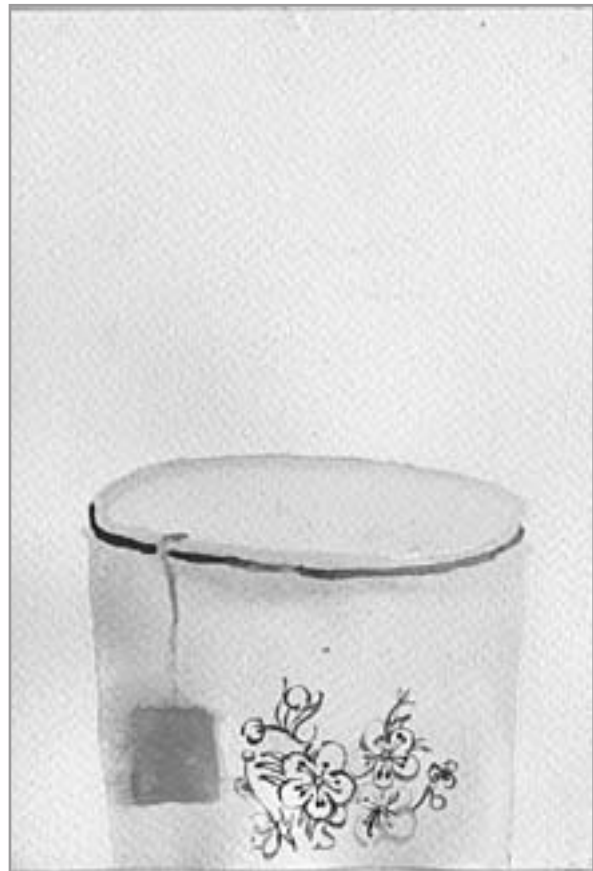
Nemes Nagy szigorúan bánt velünk, sülvölvényekkel, és általában is ilyesmi jellemezte: nem engedett a „negyvennyolcból”. Micsoda iskola volt! Igaz, nem tudta, mi az egzisztencializmus, de: „Fiacskám, maga majd elmeséli nekem!” Egzisztencialista vagyok, ma, amikor „senki se az”, hallom. Sebaj, nem vagyok brancs-ember, s Nemes Nagy, főleg Lengyel Balázs poszt-Újholdjából ezért is lettem 1964 körül eltanácsolva. Barátkoztam Mészöly Miklóssal! S barátkoztam e nagyszerű emberrel. És a legtovább Ottlikkal. Jékelynek válogatott verskötetét állítottam össze épp, előszóval, s a Jékely-család szent bizalmát élvezem. Weörest is megismertem (Nemes Nagynak nem volt kedvence, érthető), és a legpoétikusabb, ily szempontból a legnagyobb mives magyar költőnek tartom. Mondom, Ottlik Géza és felesége kényszerített rá a fordításra. Ez nem témám. Mészöly révén ismertem meg a modern filozófiát, Polcz Alaine segített pszichológiai kérdésekben, Kálnoky a legcsodásabb „egyversű” költő, elioti méretű ebben (*Szanatóriumi elégia*), sajnos, csak Szentkuthyhoz nem vezérelt el a „Nemes Nagy-út”.

Ma már, egy év híján, hogy hetven vagyok, és ténylegesen igen sokat dolgoztam, s szeretnék minél teljesebben nyugodt tízéves korszakocskát még (s helyette folyvást beteg vagyok, de komoly sérülésekről, fenyegetésekről van szó! Mindegy, az én bajaim csak), ma már azt mondhatom, álom volt Nemes Nagy hatása, az indítás... a sok tanulság... a madárversek, Trisztán... Budapest... enteriőrök leírása... az erkölcs keménysége... ily lecke mindönkre ráférne több... de nem nyomott el ő engem soha, sőt, hogy „kiakolbóltott”, főleg Balázsa, mondok, Mészölyvel (akivel 1966 táján szintén megszűnt a barátság aktív gyakorlása, mert Mészöly belevetette magát a közösségi-politikai élet kérdéseibe, s itt nem követhettem, meg egyáltalán... de az ő szeretetét, meg Alaine becsülését is, máig, még síron túlról is áldóan érzem), mesterem

lett... s Ottlik! A konzervatív-modernség csodák-csodája.

Végzés és kezdés: két nagy írónőalak. Köztük a sokat próbáló, igazából pályájával kész csekélység... magam. Nemes Nagy mellett vagyok az Osiris klasszikusdiáktankönyv-sorozatában, egyetlen élő. Műfordítóként Goethe-medált kaptam. Osztrák tisztikeresztet. De nem díjakért csináljuk. Csak azért mondom ezt, síron túlra, hogy... Igen, kedves Nemes Nagy Ágnes, csoportember én is lettem volna, de nem alakultak meg (hála az égnek) az én csoportjaim. Ezt még apám is, aki féltett engem a magánytól, belátta. Így lett jó. Madarak lettek a társaim... egy írónak is tehetséges feleség adatott, aki ugyanúgy nem bontakoztatta/tathatta ki adottságait, ahogy anyám. De róluk szemérem okán nem beszélhetek.

Íme, az áldott-átkos irodalom. Felment és megajándékoz minket. Felmentő seregeimben voltak e csoportszellemű írónők, Nemes Nagy és Virginia, segítettek engem abban, hogy – sérülve bár – intakul lehessek magam. Nem is, hogy magányos. De az is. Ne panaszoljam tehát ennek hátrányait. S milyen hosszú írás lett ez!

Fischer Judit: Tea